

P. C.); altres cites en Givanel, BDC VII, 66.

Xapet, V. *xapa*, *xapar* i *xapeta* *Xapetada*, *xape-
tejar*, V. *xapar* *Xapetó*, V. *xàfec* (XAFAR) + *Xapi*,
V. *xapar* *Xapi*, castellanisme inadmissible per TAPI
Xapicar, V. *xapar* *Xapina*, V. *petxina* *Xapitell*, V.
capitell (CAP) *Xapo*, V. *xapar* *Xapó*, V. *catxapó*
(CATXAP); V. *xapar* i *xapellet* *Xàpol*, *xapolí*, *xapo-
lina*, *xapolla*, V. *xapar* *Xaponer*, V. *xapar* *Xapot*,
xaplugar, V. *aixoplugar*, *xapar* i *xaparro* *Xapotada*,
xapotadina, *xapoteig*, *xapotejar*, V. *xipoll* (XOPAR)
Xapsir, hapax que sembla estar per una variant de
SAMIT (mal llegida, o potser contaminada per *xaptí*
variant de SETI) *Xapusser*, -*pusseria*, castellanismes
intolerables per *matusser*, -*eria* *Xapulina*, V. *xapar*
Xapull, *xapullar*, *xapulleig*, -*llejar*, -*llet*, +*xapunguera*,
+*xapurner*, V. *xipoll* (XOPAR) *Xapurr(e)jar*, V.
xampurrar

+XAPUTA o *saputa*, altre nom de la 'castanyola',
peix acantopterigi, val. (A. Boscà, GGRV, p. 498):
igual que el port. *xaputa* i cast. JAPUTA, de l'àr.
šabbūt 'Uranoscopus scaber', potser derivat de *šbt* 'ad-
herir-se'.

Xaque, *xaquell*, V. *xàquera*

XAQUERA, antic ball valencià, nom paral·lel (i pro-
bablement manllevat) del cast. JÁCARA 'romanç o
entremès en què es contaven fets de la vida murriesca',
'dansa que en solia acompanyar la representació',
probablement derivat del cast. antiq. *jácara*, *jaque*,
'rufià', que es creu derivat de *jaque*, V. ESCAC. □
I.^a doc.: 1851, Escrig.

El qual (grafiant *jàquera*, segons la seva mala gra-
fia habitual) es limita a dir que significa el mateix que
el cast. *jácara*, en part. «Tocaba con su dulzaina las
antiguas contradanças valencianas, la *chàquera vella*
o el baile al estilo de Torrente, y las muchachas ---
danzaban ceremoniosamente, dándose la mano, cru-
zándose las parejas, como damas de empolvada peluca
que se hubieran disfrazado de pescadoras, para bailar
la pavana, a la luz de las antorchas». Blasco Ibàñez
(*Cañas y Barro*, p. 178); «La *jàquera vella* és un antic
ball valencià, pantomímic i molt aparatós, que al sò
de la dolçayna i tabalet, se feha en les grans festivi-
tats», «el Ball de Torrent pròpiament és la *jàquera*
vella, però molt adulterà», McGadea (*T. del Xè* I, 119,
17).

I aquells versos que no s'oblidaran: «Oh edat aque-
lla, en què el ball se ballava de la *jàquera vella!*»,
TLlorencia (*Versos*, 78), i «La *xàquera vella*, galant
reverència, / gentil homenatge de música i flors: /
l'antiga i novella barroca València, / magnífic hostat-
ge d'eternes amors», Bernat <Artola?> de Rafalafena
(BSCC XVI, 431).

Com que vaig tractar molt a fons del cast. JÁCARA
[fi S: XVI] en el DCEC/DECH (III, 478-9), podem re-
sumir-ho breument, remetent-hi per a la resta. Cer-
vantes usa el mot amb els sentits de 'vida murriesca',
'llenguatge murriesc, aïrgonat' i «bravuconeria, acti-
tud pendenciera», en un entremès i en dues novel·les

exemplares. Com a nom d'una composició literària, en
Castillo Solórzano i en Vélez de Guevara (1627-41).
Quasi del mateix temps són les moltes *jácara*s de Qui-
ñones de Benavente, breus entremesos dialogats o mo-
nòlegs en vers, on figuren quasi sempre «jaques», «já-
caros», rufians, valents matamoros; de moltes d'elles
consta que l'actor les cantava, i en les dialogades es
veu que hi havia moviment coreogràfic, i s'hi endevina
acompanyament musical. Juan de Esquivel ja tracta de
la *jácara* com a ball o tonada en un llibre de 1642; en
Antonio de Solís i en els *Rhythmica* de J. de Caram-
muel, c. 1660, ja sembla tractar-se merament d'un ball:
«de versibus quos *xacara* appellat Hispanus».

És des de l'ambient d'Andal-Madrid que el mot i
la cosa es propagaren a Val., sembla clar, com ho feren
a Portugal. On *jácara* «hé hum tom em quartetos, que
de ordinário se canta nas Loas ou cantigas compridas,
em que se narrão successos» (Bluteau, 1715) i ja se'n
citen dos exs. en F. M. de Melo, mj. S. XII. I encara
que allà en alguns llocs es pronuncia amb x- i en altres
ch-, en aquells autors, i d'altres no gaire posteriors,
apareix amb j-, y la pronúncia amb ž- està ben compro-
vada en altres localitats: aquesta mateixa vacil·lació és
ja la millor prova que al portuguès s'hi extengué des
del castellà.

L'única etimologia raonable és la que el deriva del
nom del *jácara* protagonista, i aquest és derivat (amb
sufix no gens rar en formacions castellanques regionals
i ja antigues) de JAQUE, vell sinònim de *jácara* en la
«germanía» del S. XVI i segurament prou anterior.
També aquest té una explicació raonable a base del
*jaque*¹ 'ESCAC, amenaça al rei' (i persa *šāh* 'monar-
ca'), sobre el qual basta remetre als respectius articles
del diccionari castellà del present. És clar que el canvi
de *zara* postònic en *zera* valencià és fet normal (*màs-
quera*, *Bàrbera* etc.) que no necessita comentaris.

En aquell estudi refuto altres diverses etim. òbviam-
ent impossibles unes, a penes sostenibles altres; d'a-
questes, en la que menys crec és en la d'Asín, d'un
àr. *ğakāra* 'rebequeria, caràcter contrariador', mot de
l'àrab literal que ni ell ni cap de la seva arrel consten
en l'àrab d'Espanya ni d'Àfrica, ni hi ha proves que
hagin estat de l'àrab viu d'enlloc; i si hi hagués existit
no hi podia sonar altrament que *ğekéra* (o *ğeká-
ra*, en tot cas amb *ğe*). Hi ha una *Cova de Gáker*a
en el terme d'Albaida (1962), nom que no sabem d'on
ve ni a què es refereix, i pot coincidir casualment amb
aquest mot, però ni que no fos casual, i pogués servir
d'índici d'una vacil·lació en la inicial, tal duplicitat no
faria més que corroborar el nostre judici, com ho fa
en portuguès.

¹ Com a calc del mot cast., esmentem un *xach* y
mat d'unes còpies del S. XVI (DAg.), i uns «*jaquells*
d'or» que Sanelo (91v, 92r) cita de les apòcrifes
Trobes de Febrer < cast. *jaqueles* (DECH III,
491b6).

Xaqueria, V. *xe(i)c* *Xaquetejar*, V. *xec* *Xàquia*,
V. *xacra*